

MÁRKUS ÉVA

Kisebbségi oktatás – a magyarországi németek¹

ÉVA MÁRKUS
MINORITY EDUCATION – GERMANS LIVING IN HUNGARY

316.022.4(=112.2)(439)
323.15(=112.2)(439)
376.7(=112.2)(439)

Language usage of Germans living in Hungary. Legal background. Minority education. Educational network. Training of nationality minorities.

---

1. Bevezetés

A kisebbségi oktatáshoz való jog a kisebbségeket megillető kulturális autonómia egyik legfontosabb láncszeme. A kisebbségi oktatás megvalósításának egyik alapvető feltétele az önazonosság – egy adott közösség nyelve, hagyományai és egyéb kulturális értékei – megőrzésének. Az oktatás szerepe azért is kulcsfontosságú, mert még egy kevéssé asszimilálódott közösségben felnövő gyermek sem képes boldogulni pusztán az „otthonról hozott”, a családon belül beszélt, sokszor archaikus anyanyelven: a korszerű, az európai követelményeknek és általában a modern társadalomnak megfelelő nyelvismeret elsajátítása csak iskolarendszerű képzés útján biztosítható.²

2. A magyarországi németek nyelvhasználata

2001-ben a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a német nemzetiségi népesség becsült száma 200-220 ezer volt. A népszámlálási adatok szerint viszont 1990-ben 37 511, 2001-ben pedig 33 792 személy vallotta magát német anyanyelvűnek; valamint 1990-ben 30 824, 2001-ben pedig 62 233 személy német nemzetiségűnek. 2001-ben 54%-kal többen vallották magukat német nemzetiségűnek, mint német anyanyelvűnek, ami az utóbbi tíz év társadalmi-politikai folyamatainak tudható be, és ami erőteljes nyelvi asszimilációra utal. Még két adatot említenék ezzel kapcsolatban: 2001-ben 88 416 személy tartotta úgy, hogy kötődik a német nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz, és 53 040 személy nyilatkozott úgy, hogy családi és baráti közösségben használja a német nyelvet.

A német nyelv 1945 óta gyakorlatilag majdnem kizárólag iskolai nyelvként, ill. az idősebb generáció nyelveként létezik. A magyarországi németek – gyakran a jó német nyelvtudás ellenére is – egymás között formális és informális helyzetekben is

magyarul beszélgetnek. Kérdés, hogy az iskola átveheti-e a családok szerepét a nyelvi szocializációban. A magyarországi német tanárok a tanítási szünetekben általában magyarul beszélnek diákjaikkal.

3. Törvényi háttér

Az 1993. évi a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló LXXVII. törvény 2. fejezete az egyéni kisebbségi jogok között említi, hogy a kisebbséghez tartozó személynek joga van: a) anyanyelvének, történelmének, kultúrájának, hagyományainak megismeréséhez, ápolásához, gyarapításához, továbbadásához; b) részt venni az anyanyelvű oktatásban és művelődésben.

A kisebbségek önkormányzatairól szóló 4. fejezet kimondja, hogy a helyi kisebbségi önkormányzat intézményt alapíthat és tarthat fenn, különösen a helyi közoktatás területén. Ennek gyakorlati megvalósítása azonban akadályokba ütközik. A kisebbségi önkormányzatok a közoktatási intézmények létrehozásához és működtetéséhez nem rendelkeznek megfelelő anyagi forrással. A 4. fejezet kimondja továbbá, hogy a kisebbségi oktatás törzsanyagának kialakításában – a felsőoktatás kivételével – az érintett országos önkormányzatot *egyetértési jog* illeti meg. Egyazon kisebbséghez tartozó nyolc tanuló szülőjének kérése esetén kisebbségi osztály vagy tanulócsoport indítása kötelező. Az anyanyelvű vagy anyanyelvi oktatás többletköltségét az állam, ill. a helyi önkormányzat viseli. A kisebbségek anyanyelvű-anyanyelvi oktatásához az anyanyelvű pedagógusok képzésének biztosítása állami feladat.

Magyarországon három formája létezik a kisebbségi nyelv oktatásának:

- az anyanyelvű (tannyelvű);
- a kétnyelvű, és
- a nyelvoktató forma.

Az első típus, ami a nyelv és identitás megőrzése szempontjából a legmegfelelőbb lenne, a magyarországi németek számára gyakorlatilag nem biztosított. A kétnyelvű oktatási forma létezik, de komoly gondokkal küzd a tanárihiány miatt, ugyanis a tanárképzés a német nyelvű szakoktatáshoz nem biztosított.

1. táblázat. A német nemzeti kisebbségi nevelésben, oktatásban nappali tagozaton részt vevő személyek 1999–2005

Tanév	Óvoda	Általános iskola	Gimnázium	Szakközépiskola	Felsőoktatási intézmények
1999/2000	14 171	46 254	1 699	279	0
2001/2002	13 423	39 692	2 685	601	167
2002/2003	13 333	41 026	2 302	643	163
2003/2004	14 547	46 665	2 188	631	246
2004/2005	14 735	46 722	2 133	508	331

Forrás: www.om.hu.

Egy 2004-es kormánybeszámoló³ szerint az 1999/2000-es tanévben 263 német kisebbségi óvodában összesen 14 171 gyermek tanult. 2265 német tannyelvű csoportban, 11 906 kétnyelvű csoportban.

Ugyanebben a tanévben 284 német kisebbségi általános iskolában összesen 46 254 diák tanult. Ebből 758 diák német tannyelvű, 4911 fő kétnyelvű, és – a túlnyomó többség – 40 585 diák nyelvoktató iskolában.

2001/2002-ben német egynyelvű gimnázium nem működött. 19 német kétnyelvű kisebbségi gimnáziumban 653 diák tanult, míg 5 német nyelvoktató kisebbségi gimnáziumban 204 diák tanult, összesen 857 fő.

Egynyelvű német kisebbségi szakközépiskola a tárgyalt időszakban nem létezett, egy kétnyelvű kisebbségi szakközépiskolában 245 diák tanult, 5 nyelvoktató kisebbségi szakközépiskolában pedig 463 diák, összesen 708 fő.

Az adatokból jól látszik, hogy a kisebbségi oktatás nagy hiányossága a szakképzés területén jelentkezik. Az általános iskolát végzett nemzetiségi tanulók magyar oktatási nyelvű szakközépiskolába kerülve elveszthetik nyelvtudásukat és az általános iskolában megszerzett nemzetiségi identitásukat.

A német nyelv speciális helyzetéből, presztízséből következően nem csak a német nemzetiségi diákok vesznek részt a nemzetiségi oktatásban, hanem más kisebbséghez tartozók, ill. a többségi nemzethez tartozók is.

4. A kisebbségi oktatás céljai

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (MNOÖ) koncepciója szerint a kisebbségi oktatás elsődleges célja az identitás megőrzése, ill. tudatosítása. A kisebbségi oktatásban törekedni kell a német standard nyelv írott és beszélt formájának megértésére és aktív használatára, de a modern német nyelv néhány variánsának, ill. a még létező magyarországi német nyelvjárások elsajátítására is. A magyarországi német közösség kultúrájának, szokásainak, népköltészetének, néprajzának és népzenejének ápolása és megtartása fontos feladat. Ezen kulturális hagyományok alapjain lehet egy új, a multikulturális Európának megfelelő magyarországi német identitás szilárd alapjait lerakni. A multikulturális társadalom értékeinek a kifejezésén keresztül lehet toleranciára, a másság elfogadására, az interkulturális megértésre nevelni. Az oktatásban megfelelő helyet kell kapnia a többségi nemzet és a kisebbség kultúrájának, történelmének, ill. az országismeretnek.

4.1. A jelenlegi oktatási-nevelési rendszer hiányosságai

Az óvodába és az általános iskolába a gyermekek többsége (anya)nyelvtudás nélkül érkezik. A szülők és az óvodapedagógusok egy része tart a német egynyelvű, ill. a kétnyelvű oktatás esetleges (képzelt) hátrányaitól, miszerint ez az oktatási forma a gyermekek pszichés és nyelvi fejlődését negatív irányban befolyásolja. Kevés a nyelvilag és módszertanilag megfelelően képzett óvodapedagógus, aki a gyermekek egy, ill. kétnyelvű oktatását biztosítani tudná. Az óvodai nemzetiségi nevelés alapvető célja, hogy a gyermekek német és magyar nyelvtudása közötti különbségeket az iskolába kerülésig kiegyenlítsse, hogy ugyanolyan jól tudják magukat magyarul és németül is kifejezni.

Az MKM 32/1997-es miniszteri rendelete két nevelési formát engedélyez a kisebbségi óvodákban: a kétnyelvű nevelést és a kizárólag a kisebbségi nyelven tör-

ténő nevelést. 1999. szeptember 1-jétől a nyelvoktató nevelés nem lehetséges a kisebbségi óvodákban.

A MNOÖ támogatja a kétnyelvű nevelési formát, de szeretné megkönnyíteni az átmenetet az egynyelvű német nevelési forma felé. Így lehetne támogatni a gyermekek nyelvi fejlődését, ami talán helyettesíthetné a német anyanyelvű családi környezet hiányát, és lehetőséget nyújtana egy német nyelvű szocializációra. Az óvodapedagógusi állások alulfizettségük miatt nem eléggé vonzóak, ezért a jó nyelvi képességű óvodapedagógusok és tanárok inkább a gazdasági életben helyezkednek el. A kétnyelvű oktatás bevezetését tovább hátráltatja a nem kielégítő tankönyvellátottság, a megfelelő taneszközök hiánya.

Az általános iskolákban a nyelvoktató forma nem felel meg az effektív kisebbségi oktatás kritériumainak. Az ilyen iskolákban végzett tanulók jelentős részének német nyelvtudása nagyon szerény. A fenti statisztikai adatokból nyilvánvaló, hogy a diákok túlnyomó többsége (több mint 40 000 diák) ilyen típusú iskolában tanul. A kétnyelvű iskolák száma erősen lecsökkent az MKM 32/1997-es miniszteri rendelete óta – 1998. szeptember 1-jén lépett életbe –, ugyanis az iskolák nem képesek megfelelni az ebben lefektetett szigorú követelményeknek. A legtöbb kisebbségi általános iskola a nyelvoktató típust választotta. Részben a szaktanárihiány miatt – kevés a megfelelő (szak)nyelvtudással bíró tanerő –, részben a szülők azon félelme miatt, hogy gyermeküket az általános iskola, ill. a gimnázium befejezése után a továbbtanulásra hátrányok érik. A szaktantárgyak felvételi vizsgája ugyanis Magyarországon kizárólag magyar nyelven történik, ami hátrányt jelent, mert a magyar nyelvű kifejezőképesség hiányosságai a felvételi bizottság szemében tudáshiánnyként jelennek meg. Jó volna elérni, hogy a kisebbségi tanulók a felvételi vizsgát anyanyelvükön tehessek le.

A MNOÖ célja az egynyelvű német kisebbségi oktatás bevezetésének támogatása, amelyhez a kétnyelvű iskolákon át vezet az út. Ezért támogatandók azon iskolák, amelyek a kétnyelvű oktatást kívánják bevezetni, ill. meg kívánják tartani. A tanárihiány leküzdésére megoldást jelenthetnek a mobil tanárok, ill. a kistérségi, iskolák közötti megállapodások.

5. Óvodák

Az óvoda a kisebbségi nevelés jelentős láncszeme. Ez pótolhatja a családban többnyire elveszett nyelvi közeget. Ennek ellenére a nemzetiségi óvodai nevelésnek még szakfeladati száma sincs. Nincs meghatározva, hogy milyen minőségi kritériumok mentén nevezheti magát egy intézmény kétnyelvű nemzetiségi óvodának. A minőségbiztosítást nem az adott nemzetiség szakértői végzik; szigorítani kellene a szakértői listára kerülés feltételeit is.⁴

Az MKM 32/1997-es miniszteri rendelete két nevelési formát engedélyez a kisebbségi óvodákban:

- a kétnyelvű nevelést, ill.
- a kizárólag a kisebbségi nyelven történő nevelést.

A magyarországi német gyermekek túlnyomó többsége német nyelvtudás nélkül kerül az óvodába, ugyanis a családban nincs lehetőségük a nemzetiségi nyelv elsajátítására. Ezt a feladatot az óvodának kellene átvállalnia. 2000-ben 263 német ki-

sebbségi óvodában összesen 14 171 gyermek tanult: 2265 fő német tannyelvű csoportban, 11 906 fő kétnyelvű csoportban. 623 óvodapedagógus látta el a nevelési feladatokat, közülük 148 nem rendelkezett nyelvi képzettséggel, 121 fő pedig nyelvvizsgával „tanított”.

Az óvodákban ennek megfelelően a következő nyelvfoglalkozás-típusok alakultak ki:

1. Kb. 20 perces német nyelvi foglalkozások heti 1-2 alkalommal. A gyermekek megtanulnak néhány dalt, rímet, kiszámolót, közel 300 szót, kifejezést német nyelven, de gyakorlatilag nem értenek, és nem beszélnek németül.

2. Baranya megyében működő típus az ún. „német” óvoda. A hét négy napján a teljes óvodai személyzet minden helyzetben németül beszél a gyerekekkel. 1990-ben 8 ilyen óvoda működött.

3. A „soproni óvodai modell” 1994 óta létezik. Kezdetben két óvodapedagógus foglalkozik a gyerekekkel, egy német és egy magyar. Utóbbi fél-egy év leteltével kiválik a csoportból, mely így egynyelvűként működik tovább. Az egyik Győr-Moson-Sopron megyei német önkormányzat *Egy személy – egy nyelv (Eine Person – eine Sprache)* címmel indított óvodai programot. Ennek keretében Ausztriából utazik át egy óvónő az óvodába, amelynek költségeit két osztrák kisváros önkormányzata, valamint a kisebbségi önkormányzat fedezi.

A Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja óvodája a kilencedik nevelési évét kezdte (2005). Az óvoda befogadóképessége 100 fő, de a túljelentkezés, az óriási szülői érdeklődés miatt 2005. szeptember 1-jén 107 gyermek kezdte meg óvodás éveit. A Szivárvány és a Katica csoportokban az *Eine Person – eine Sprache* modell szellemében folyik a munka. A személyi feltételek minden csoportban biztosítottak. (A Katica csoportban fél évig egy német főiskolás fiatalember végzi pedagógiai gyakorlatát). Az óvoda az Eötvös József Főiskola német nemzetiségi óvodapedagógus hallgatóinak gyakorlólhelye. A II. évesek a Katica, a III. évesek a Szivárvány csoportban végzik gyakorlatukat a szakvezető óvónő irányításával.

Nagy gond a nemzetiségi óvodapedagógus-képzés. A becslések szerint kb. 120 óvodapedagógusra lenne szükség a nemzetiségi óvodákban, ennek ellenére max. 30 főt képeznek, melyek jó része az alacsony fizetés miatt más szakmában helyezkedik el.

6. Általános iskolák

2000-ben 284 német kisebbségi általános iskolában összesen 46 254 diák tanult. Ebből 758 diák német tannyelvű, 4911 kétnyelvű, 40 585 diák pedig nyelvközpontú iskolában. A legrégebbi német nemzetiségi iskola Katymáron (1890), Bácsbokodon (1921), Dunabogdányban (1936), Máriahalmon (1947), Szederkényben (1948), Mecseknádasdon (1951), Császártöltésen (1952), Hajóson (1952), Hartán (1952), Ikladon (1952), Taksonyban (1952), Nemesnádudvaron (1953), Lánycsókton (1955) és Herenden (1956) működik.

A német nemzetiségi oktatásnak három formája alakult ki a nemzetiségi általános iskolákban:

– Hagyományos típus: heti 5 németóra, a tanítás nyelve a magyar.

– Bővített nyelvoktató forma: a nyelvórák száma az 1. évfolyamtól kezdődően heti 5 óra, a tanítás nyelve a magyar. Egyidejűleg legalább három szaktantárgy a kisebbség nyelvén történő tanulását kell lehetővé tenni. Biztosítani kell, hogy a kisebbség nyelvén tanított szaktárgyak, valamint az anyanyelv és irodalom legalább 35%-át tegye ki a heti teljes óraszámnak.

– Kétnyelvű oktatási forma: heti 10-15 órában (bár az anyanyelven tanított órák száma évfolyamonként nagyon eltérő lehet). A magyar nyelv és irodalom kivételével bármely tantárgy tanítható a kisebbség nyelvén, de legalább három tantárgyat a kisebbség nyelvén kell tanítani a heti kötelező órakeret minimum 50%-ában.

A nyelvtanuló csoportok átlagos létszáma 2004-ben az MNOÖ felmérése szerint 11 fő. Az iskolák túlnyomó többségében 8-16 diák tanul egy csoportban. Az első, hagyományos típushoz tartozó „nemzetiségi” iskolák tulajdonképpen magyar iskolák, melyek egyes osztályokban a németet mint idegen nyelvet oktatják, a diákok nyelvtudása nem kielégítő. A kétnyelvű iskolák olyan nemzetiségi iskolák, ahol egyes osztályokban két nyelven folyik az oktatás: bizonyos tantárgyakat németül tanítanak. Az MNOÖ 2004-es felmérése szerint ezek a következők: ének-zene, történelem, földrajz, környezetismeret, népismeret, természetismeret, rajz; az iskolák kisebb számában a biológia, a testnevelés, a technika, a matematika, a fizika és az osztályfőnöki óra. A diákok ebben az oktatási formában jól megtanulnak németül. Sajnos nem mindenkinek van lehetősége nemzetiségi közép- vagy szakiskolában továbbfolytatni tanulmányait, ugyanis ezek száma nagyon csekély. Néhány próbálkozástól eltekintve nem folyik nemzetiségi oktatás a szakközép- és a szakmunkásképző iskolákban. A kisebbségek számára is sokszakmási képzési rendszert kellene kínálni, mivel a korosztály jelentős része ilyen intézményekben folytatja tanulmányait. Meg kellene teremteni a nemzetiségi nyelven folyó szakképzés lehetőségét, hogy a kisebbségi közösségek számára „ne vesszenek el” azok a 8 osztályt végzett fiatalok, akik nem nemzetiségi gimnáziumban tanulnak tovább.

6.1. A nemzetiségi oktatás személyi és tárgyi feltételei

Az oktatási intézmények többsége csak a nyelvoktató kisebbségi oktatást tudja megszervezni. A kétnyelvű oktatás bevezetésével több helyen is próbálkoztak, annak feltételeit azonban hosszabb távon, folyamatosan nehéz teljesíteni, mivel a szaktantárgyak oktatására nincsenek nemzetiségi nyelven is oktatni képes pedagógusok. Nem folyik olyan nemzetiségi tanárképzés, mely lehetővé tenné a közismereti tantárgyak nemzetiségi nyelven történő tanítását. A német nyelvet jól beszélő nemzetiségi pedagógusok pályaelhagyása – az alacsony közalkalmazotti fizetés és a nyelvpótlék problémája miatt – gyakori jelenség. A nemzetiségi pedagógusok túlterheltségével és többletmunkájával nem arányos anyagi megbecsültségük. Az alacsony keresetek miatt a nyelvet beszélő, tanári diplomával rendelkezők közül egyre többen helyezkednek el a versenyszférában. A probléma megoldása érdekében anyanyelvű vendégtanárokat alkalmaznak. Egy iskolában (a forrás nem adta meg az intézmény nevét) vendégtanárok oktatják a szaktantárgyakat, gondot okoz azonban, hogy az Ausztriából érkező vendégtanárok alkalmazásához szükséges pénzügyi források nincsenek folyamatosan biztosítva az intézményekben.

A kisebbségi tankönyvellátás sem megoldott. Bár bővült a tankönyvkínálat, de bizonyos évfolyamokban a nemzetiségi oktatás egymásra épülő tankönyvcsaládjai, to-

vábbá az adott kisebbség nyelvén írt – a szaktárgyak tanításához szükséges – tankönyvek hiányoznak. A tankönyvellátás mellett nagyon fontos lenne a nemzetiségi iskolák megfelelő módszertani anyagokkal, szemléltető eszközökkel történő felszerelése. A tankönyveken túl a nemzetiségi oktatás egyéb taneszközeit is korszerűsíteni kellene a minőségi képzés biztosítása érdekében.⁵

6.2. Finanszírozási gondok

A nevelési-oktatási intézmények vezetői a fenntartó önkormányzatoktól általában nem kapnak részletes tájékoztatást intézményük pénzügyi háttéréről. A kiegészítő normatívát minden kisebbségi oktatást végző intézmény megkapja, de ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a települési önkormányzat az intézmény önkormányzati támogatását a kiegészítő normatíva összegével csökkenti. Így előfordulhat, hogy a nemzetiségi oktatási-nevelési intézmény összességében kevesebb támogatást kap a települési önkormányzattól, mint a többi oktatási intézmény a településen.⁶

A *Magyar Közlöny* 2005-ben közzétette a magyarországi német nemzetiségi iskolákra vonatkozó egységes, részletes követelményrendszert. Pl. ország- és népismeret tantárgyból a 4. évfolyam végére egy diáknak ismernie kell lakóhelye régi épületeit, a növények, az állatok és a rokonsági fokok tájnyelvi elnevezését, a népszokásokat, a rímeket, a dalokat, a közmondásokat. A 6. évfolyam elvégzése után ismernie kell a magyarországi németek fő települési területeit, a németek betelepülésének okait, a germánok legfontosabb isteneit, legalább egy germán mondát, a helyi nyelvjárás hangtani és lexikai sajátosságait, a régi konyha legfontosabb bútordarabjait, a régi ételeket, ruhadarabokat. A 8. évfolyam végén fel kell tudnia sorolni egy diáknak a Magyarországon élő nemzetiségeket és legfontosabb jogait, a Magyarországon beszélt három nyelvjárási csoportot és ezek legfőbb jellemzőit, három német származású magyar művészt és fő művüket, a legismertebb régi ünnepi ételeket és az ünnepi viselet legfontosabb darabjait.

Ezeket a követelményeket az iskolák beépíthetik saját helyi tantervükbe. A kisebbségi népismeret tantárgy a hivatalosan szabályozott formája ezen nemzetiségi tartalmak közvetítésének. Oktatása az 1. évfolyamtól kezdődik. Az MNOÖ 2004-es felmérése szerint ezt a tantárgyat az iskolák többsége más tantárgyakba integrálva tanítja, csak kis százalékuk, becslések szerint kb. 16% önálló tantárgyként. A népismeret oktatására az 1–4. évfolyamon legkevesebb évi 18 órát, a felsőbb évfolyamokon pedig legkevesebb évi 37 órát kell fordítani, függetlenül attól, hogy önálló tantárgyként vagy integráltan oktatják azt. A tantárgy célja a nemzetiségi ismeretanyag átadása és az identitás erősítése, ugyanis a diákok családjukban nem mindig találkoznak a nemzetiségi hovatartozás érzésével, ezért ennek kialakítása a tanárookra hárul.

A bajai Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjában (MNÁMK) (Ungarndeutsches Bildungszentrum Baja – UBZ)⁷ jelenleg a következő intézményegységek működnek:

- óvoda;
- általános iskola;
- gimnázium;

- kollégium;
- továbbképző intézet;
- közművelődési intézményegység.

Az MNÁMK a III. Béla Gimnázium német nemzetiségi tagozataként kezdte működését az 1956/1957-es tanévben 1 osztállyal. Minden tantárgyat német nyelven tanítottak kivéve a magyar nyelv és irodalmat. 1959. március 3-án az iskola Német Nyelvű Gimnázium néven önálló intézménnyé vált. Az eddigi teljes németnyelvűséget fokozatosan váltotta fel a kétnyelvűség. Az 1960/1961-es tanévtől a reáltárgyakat magyar, a humán tárgyakat német nyelven tanították. 1960. október 29-én a Német Nyelvű Gimnázium felvette a Frankel Leó nevet. 1972-ben megkezdtek a Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium önálló épületének építését, melyet a tanulók és a nevelők 1976-ban vettek birtokukba. Az iskola ekkor 6 tanteremmel, 2 nyelvi teremmel, 2 természettudományi előadóval, szertárral és nevelői szobával rendelkezett. Párhuzamos osztályok indítása is lehetővé vált. 1981. szeptember 1-jén 2 első osztály indult. Az 1988/1989-es tanévtől ún. 0. évfolyam indult, melynek célja a német anyanyelv visszaszerzése, magasabb szinten történő elsajátítása. 1990. szeptember 1-től a Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium a – német–magyar közös finanszírozással megépült – Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja jelenlegi gimnáziumi épületében folytatta működését, 9 gimnáziumi osztállyal. A Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja 1991-ben sportcsarnokkal bővült, majd 1993-ban az új kollégiumot vették birtokukba a diákok. 1995. június 14-én a már teljesen elkészült intézmény átadási ünnepségére került sor.

A Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja sokoldalú tevékenységével az itt élő németek hagyományainak, kultúrájának és nyelvének ápolását szolgálja. Politikai, kulturális és tudományos rendezvények központja, de találkozóhely is, ahol szívesen látott mindenki, aki érdeklődik a német nyelv, kultúra és az európai gondolatiság iránt.

Az MNÁMK általános iskolája egy kétnyelvű nemzetiségi iskola, amely magas szinten közvetíti a magyar, a német, valamint a magyarországi német kultúrát. A kétnyelvű oktatás azt jelenti, hogy a tanórák 50%-ában német nyelven folyik a tanítás. A nevelő-oktató munka elsődleges célja a német nyelv olyan fokú átadása, amely kommunikatív nyelvi kultúrát eredményez, és a tanulókat felkészíti a középiskolai tanulmányokra. A közoktatási törvény értelmében a tanterv teljesítéséhez a tanulók kötelező óraszámát 10%-kal emelték minden évfolyamban.

Az 1–2. osztályban a németórákon játékos formában, változatos módszerekkel szerettetik meg a tanulókkal a nyelvet. Megkezdődik a matematika, a természetismeret és két készségtárgy kétnyelvű oktatása. A 3–4. osztályban a fent említett tantárgyak kétnyelvű oktatása folytatódik. Az 5–6. osztályban a matematika, a történelem, a természetismeret, illetve két készségtárgy, míg a 7–8. osztályban a matematika, a történelem, a fizika, a földrajz és két készségtárgy oktatása kétnyelvű. Alsó tagozaton a tanulók játékos módszerekkel ismerkednek meg a tantárgyi fogalmakkal német nyelven is. Felső tagozaton a témakörök előre tervezett tananyagai kerülnek német nyelvű feldolgozásra. A német nyelven feldolgozott tananyag számonkérése is német nyelven történik. A tanulók képesek a tananyag megismerésére, megértésére és alkalmazására német nyelven is. A nyelvtanítás eredményességét szolgálják a legkorszerűbb technikai eszközök: nyelvi módszertani anyagok, nyelvi játékok, oktató-

programok. A német nyelv gyakorlásának további lehetőségét a nyári német nemzetiségi olvasótábor is biztosítja. Diákcsere programok, német és angol nyelvű levelezés, projektek, nemzetiségi napok bővítik a tanulók nyelvi és interkulturális tudását. A nemzetiségi hagyományok ápolása is fontos feladat. Német nyelv és irodalom órákon, hagyományörző szakkörökön ismerkednek meg a növendékek a máig megőrzött népszokásokkal, a német nemzetiség életmódjával, művészetével.

A végzett diákok legnagyobb része az intézmény gimnáziumában tanul tovább, ahol az országban egyedülálló módon a magyarországi érettségi mellett a Német Szövetségi Köztársaság nemzetközileg elismert érettségi bizonyítványát is megszerzhetik.

Minden alsó tagozatos osztály számára napközis csoportot szerveznek, amelyekben a német szakos napközis nevelők segítik a hatékony, nyugodt felkészülést a kétnyelvű tanórákra is. A nevelő-oktató munkát a diákközpontúság jellemzi. Fontos, hogy a tanulók megértsék a tananyagot, melyet cselekedtetéssel, csoportmunkával, modern módszerek alkalmazásával segítenek elő. Ezáltal fejlődik a tanulók önállósága, felelősségtudata, együttműködési készsége.

Az általános iskolát magyarországi német diákok látogatják, de kapui nyitva állnak más nemzetiségek és a magyar lakosság előtt is.

A pécsi Koch Valéria Óvoda, Általános Iskola és Középiskola⁸ (Valeria Koch Kindergarten, Grundschule und Mittelschule) 2004-ben vette fel a fiatalon elhunyt magyarországi német költőnő, pedagógus és filozófus, Koch Valéria nevét. 1993 óta működik a magyarországi németek számára létesült Magyar–Német Nyelvű Iskolaközpont gimnáziuma. Az intézményhez tartozik még két német nemzetiségi óvoda is, a Szőnyi utcai és a Dugonics utcai. Az intézmény a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata fenntartásában működik.

Pécssett az 1960-as években négy nyolcosztályos általános iskolában indult meg a tagozatos német oktatás. 1983-ban a Belvárosi Iskolában a tagozatos német oktatást az ún. nemzetiségi német nyelvoktatás váltotta fel: a nyelvoktatás már az első osztályban megkezdődött. 1986-ban a kétnyelvű oktatás is elindult. 1989-ben a nagy érdeklődésre való tekintettel párhuzamos osztályt nyitottak kétnyelvű programmal. A szülők és a némettanárok kezdeményezésére megindult a nemzetiségi iskola szervezése. Pécs Város Önkormányzata elhatározta, hogy a Tiborc Utcai Általános Iskolában a magyarországi németek részére nemzetiségi iskolát alapít. Ennek az iskolának a tanulólétszáma ugyanis nagy mértékben csökkent, ezen kívül itt rendelkezésre állnak a bővítéshez szükséges építési területek. 1991/1992-ben 7 némettanár a kétnyelvű osztályokkal a Belvárosi Általános Iskolából a Tiborc Utcai Általános Iskolába települt át. Az önkormányzat határozata értelmében a Tiborc Utcai Általános Iskola fokozatosan alakult át kétnyelvű iskolává. 1993-ban Pécs Város Közgyűlése határozatot hozott a Magyar–Német Nyelvű Iskolaközpont alapításáról, amelynek fenntartója a város, és amely 8 osztályos általános iskolából és 4 osztályos gimnáziumból áll. 1998-ban az iskolaközpont kb. 750 tanulóval és 60 tanárral teljesen kétnyelvűvé vált. Vannak német tannyelvű osztályaik is. Testvériskolai kapcsolatot tartanak fenn német, osztrák és dán gimnáziumokkal. Az Oktatási Minisztérium felkérésére az iskola néhány tanára 2000-ben kidolgozta a német nemzetiségi oktatás kerettantervét. A Koch Valéria Kollégiumot⁹ (Valeria Koch Schülerwohnheim) 2003-ban adták át.

7. Középiskolák

A 2004/2005-ös tanévben 2133 diák folytatta tanulmányait német nemzetiségi gimnáziumban, 508 fő pedig szakközépiskolában. Ez összesen 2641 főt jelent.

Az MNOÖ nyilvántartása szerint 2005-ben Magyarországon 22 német nemzetiségi középiskola működött, melyek között egynyelvű német iskola nem volt¹⁰, többségükben kétnyelvűek, de a nyelvtanító forma is megtalálható közöttük.

Budapest:

– A Fővárosi Önkormányzat fenntartásában működik az 5 évfolyamos (kétnyelvű) Német Nemzetiségi Gimnázium és Kollégium (Serény u. 1.), amelyben 252 fő tanul, a diákok kollégiumi elhelyezése biztosított;

– Tamási Áron Zweisprachiges Deutsches Nationalitätengymnasium (Mártonhegyi u. 34.);

– Mechatronikai Szakközépiskola és Gimnázium (kétnyelvű) (Rétköz u. 39.);

– Békés Glasz Imre Kereskedelmi Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola (kétnyelvű) (Ifjú munkás u. 31.);

– Erzsébetvárosi Reformpedagógiai Gimnázium (nyelvtanító) (Szövetség u. 35.).

Néhány vidéki iskola:

– Ungarndisches Bildungszentrum, Baja (kétnyelvű);

– Montenovo Nándor Szakközépiskola, Bóly (kétnyelvű);

– Illyés Gyula Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium, Dombóvár (nyelvtanító);

– Tolnai Lajos Gimnázium, Gyöng (kétnyelvű);

– Baranya Megyei Önkormányzat Nagy László Gimnáziuma, Szakközépiskolája, Szakiskolája és Kollégiuma, Komló;

– Petőfi Sándor Gimnázium, Mezőberény (kétnyelvű);

– Kisfaludy Károly Gimnázium, Mohács (nyelvtanító);

– Dr. Marek József Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakiskola, Mohács (nyelvtanító);

– Baranya Megyei Önkormányzat Radnóti Miklós Szakközépiskolája és Szakiskolája, Mohács;

– Táncsics Mihály Gimnázium, Mór (kétnyelvű);

– Leőwey Klára Gimnázium, Pécs (kétnyelvű);

– Koch Valéria Gimnázium, Pécs (kétnyelvű);

– Apáczai Nevelési és Általános Művelődési Központ (nyelvtanító);

– Ungarndisches Wirtschaftsgymnasium (Német Nemzetiségi Gimnázium, Közgazdasági Szakközépiskola és Kollégium), Pilisvörösvár (kétnyelvű);

– Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium, Sopron (kétnyelvű);

– Lovassy László Gimnázium, Veszprém (kétnyelvű);

– III. Béla Gimnázium, Zirc (nyelvtanító).

A középiskolákban is gondot jelent a tanár- és tankönyvhiány. Speciális problémaként jelentkezik az érettségi követelmények hivatalos meghatározásának hiánya. A nemzetiségi középiskolák száma nőtt, azonban ez nem jelenti feltétlenül a nemzetiségi diákok számának növekedését is, ugyanis sok magyar és más nemzetiségű diák tanul ezekben az intézményekben. A diákoknak nincs aktív, ill. passzív nyelvtudásuk, nem ismerik szülőfalujuk hagyományait. Sokuknak csupán a

származása jelenti a kapcsolódást a magyarországi németiséghez. A német nyelvet általában mint idegen nyelvet tanulják.

A következőkben néhány nemzetiségi középiskola képzési formáját, profilját, ill. az egyes iskolákban folyó nemzetiségi képzés történetét mutatjuk be.

A budapesti Serény utcai Német Nemzetiségi Gimnázium¹¹ 1990-ben nyílt meg. Az iskola célja, hogy a diákok a német nyelvet jól elsajátítsák. Ebből az okból a történelem, a földrajz, a fizika és a filozófia tanítása német nyelven folyik, a német nyelvet és irodalmat emelt óraszámban tanulják a diákok. A népismeret (Volkskunde) tantárgy keretei között pedig a német népcsoport történelmével, tárgyi kultúrájával, szokásaival, hagyományaival ismerkednek meg a diákok. A kollégium épülete 1995-ben készült el a német állam és az Oktatási Minisztérium támogatásával.

A budapesti Mechatronikai Szakközépiskola és Gimnázium¹² Magyarország első, mechatronikai technikusokat képző oktatási intézménye. A képzési idő 1998-tól a *Nemzeti alaptanterv* szerint beiskolázott tanulók részére 6 év. Ők az érettségi megszerzése (4 év) után 2 év alatt szerezhethetnek német nemzetiségi mechatronikai technikus képesítést (0. évfolyam + 4 év + 2 év). A képzés a finommechanika gyakorlati alapjait, az elektromos és automatikus berendezések működését, szerelését, bemérését, karbantartását, logikai vezérlését, a mikroprocesszoros technikát foglalja magában.

A bajai Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja¹³ gimnáziumában a tanulók kétnyelvű oktatásban részesülnek, ami azt jelenti, hogy a német nyelven és irodalmon kívül a történelem, a földrajz és a nemzetiségismeret tantárgyak oktatása is német nyelven történik. Végzős diákjaik két nyelven érettségiznek, a német nyelven és irodalmon kívül két tárgyból németül vizsgáznak. Így érettségi eredményük alapján közép- vagy felsőfokú nyelvvizsgát szerezhethetnek. Hangsúlyt fektetnek arra, hogy diákjaik a magyarországi németek hagyományainak megismerése mellett aktuális nemzetiségpolitikai kérdésekkel is foglalkozzanak. Csereprogramjaik keretében érdeklődő diákjaik Németországban is fejleszthetik nyelvtudásukat.

A gyöngyi Tolnai Lajos Német Nemzetiségi és Kéttannyelvű Gimnázium¹⁴ – jelen tanulmány témáját érintő – oktatási formái: négy évfolyamos magyar–német két tanítási nyelvű és hat évfolyamos német nemzetiségi. Az 1961/1962-es tanévtől működik német tagozatos osztály a gimnáziumban, 1987-től minden tanévben egy kéttannyelvű (magyar–német) osztály is indul, az 1992/1993-as tanévtől hatosztályos nemzetiségi képzés is zajlik az iskolában.

A komlói Baranya Megyei Önkormányzat Nagy László Gimnáziuma, Szakközépiskolája, Szakiskolája és Kollégiuma¹⁵ gimnáziumi intézményegységében német nemzetiségi nyelvoktató program választható, mely német nyelvből heti 5 órás oktatást biztosít. A szakiskolai intézményegységben lehetőség van német nemzetiségi képzésre a 9–10. évfolyamban a 8. osztályt végzett tanulók számára. A képzés első két évében a tanulók emelt óraszámban tanulják a német nyelvet, emellett szakmai előkészítő, illetve szakmai alapozó képzésben részesülnek. Két év eltelte után szakmunkásképzésben folytathatják tanulmányaikat. Minden olyan szakma választható, melyet megfelelő számú jelentkező esetén a 10. osztályt végzettek számára indítanak.

A mezőberényi Petőfi Sándor Gimnáziumban¹⁶ 1987 óta 1 éves nyelvi előkészítés után két tanítási nyelven is folyik oktatás. A német kéttannyelvű oktatással való bővítés szükségessé tette egy kollégium építését is, mely 1987 óta fogadja a régió, az ország 270 diákját. A két tanítási nyelvű osztályokban a tanulmányi idő 5 év. A diákok az első tanévben heti 20 órás nyelvi előkészítőn (12 óra nyelvi alapok, 4 óra íráskészség, 4 óra társalgás anyanyelvű nyelvtanárral) vesznek részt, majd a német nyelv és irodalom tanulása mellett a történelem, a földrajz, a biológia és a matematika tantárgyakat németül tanulják. Az intézmény nyelvi felkészítése magas színvonalú, a munkát anyanyelvi (osztrák, német) tanárok segítik.

A móri Táncsics Mihály Gimnázium¹⁷ 1970-től egy-egy szakosított tantervű német nyelvi osztályt is indít az általános tantervű mellett. Ennek a beiskolázási közege egész Fejér megyére kiterjedt, de voltak tanulók más megyékből is. A nyolcvanas években tovább erősödött a megyei beiskolázású német nyelvi szakosított tantervű képzés. Ez elsősorban a Móri járás általános iskoláiban folyó német nyelvoktatásra alapult. A tagozatos nyelvoktatás keretében heti 5 órában folyt a németoktatás. 1990-ben indult be a német nemzetiségi képzés. A móri Petőfi Sándor Általános Iskolában folyt ezt megelőzően kéttannyelvű képzés, ennek középfokú folytatása vált lehetővé. A tantestület a nyolcvanas évek második felében német nyelvszakos tanárokkal bővült ki, az oktatás személyi feltételei tehát megvoltak. A német nemzetiségi speciális képzést megelőzte egy fél éves nyelvi „rásegítés”. Az ide jelentkező tanulók a nyolcadik osztály második félévét a gimnáziumban töltötték, és egyedi tanterv szerint tanultak. A heti 14 németórában az első évtől belépő német nyelvű tárgyak tanulásához kaptak alapozást. A történelem és a földrajz tárgyak szókincsét sajátították el, átismételték a német nyelvtan alapjait, és fonetikai gyakorlatokkal javították kiejtésüket. Emellett a többi tantárgyból átvették a hátralévő nyolcadik osztályos anyagot. A tagozat munkáját két németországi vendégtanár segítette. 1997-ig működött ez a rendszer. A következő évektől a diákok már a 9. évfolyamban kezdték a tanulást. A hiányzó nyelvtudást a délutáni órákban, korrepetálásokon és sok magánszorgalommal pótolták. Mórton és a környező településeken egyetlen iskola, a Petőfi Sándor Általános Iskola folytat kéttannyelvű oktatást, melynek folytatása középfokú szinten a gimnáziumban valósul meg. A németajkú kisebbség Mórton és a Mór környéki településeken egyaránt megtalálható, azonban német nyelvű kisebbségi, kéttannyelvű oktatás (bizonyos tantárgyak német nyelvű oktatása) egyedül a fent említett általános iskolában folyik. A gimnáziumi képzés is kéttannyelvű: a történelem, a földrajz, a honismeret, az irodalom, a nyelvtan, valamint a testnevelés és filozófia tantárgyak egy részének oktatása német nyelven történik. A nyelvi előkészítő fél éves képzés megszűntével leszűkül a megcélzott német anyanyelvű kisebbségen belül is azok köre, akik megalapozott nyelvtudással felvállalhatták volna ezt a továbbtanulási formát. 2001 szeptemberétől beindult az öt éves német nemzetiségi kisebbségi oktatás, mely egy teljes évet szentel a tanulók nyelvi előkészítésének. A tagozat munkáját a kezdetektől fogva németországi vendégtanár segíti, ő vezeti az iskolában működő német színházat is.

A pécsi Leőwey Klára Gimnáziumban¹⁸ 1956-ban indult a német nemzetiségi tagozat. A német nemzetiségi osztályok heti 6 német nyelv és irodalom óra, népmeseter, történelem, földrajz és további választható tantárgyak oktatását kínálják német

nyelven, valamint rendszeres diákcsere, ösztöndíjakat német nyelvterületen, honismereti szakkört, tánckart, énekkart és hagyományörző összejeveteleket.

A pilisvörösvári Német Nemzetiségi Gimnázium, Közgazdasági Szakközépiskola és Kollégium¹⁹ 1993 óta működik. Kétnyelvű intézményként a nemzetiségi létre való felkészítést tekinti alapvető feladatának. A legnagyobb német nemzetiségi településen – Pilisvörösvár (Werischwar) – a nemzetiségi identitás bázisaként céljuk a német kultúra, a tradicionális német duális szakképzési rendszer, munkakultúra értékeinek átörökítése, közvetítése a német kisebbség, valamint a magyar többség felé. Két csoporttal, két kultúrával és két nyelvvél azonosulnak, hiszen közismertek a kétnyelvűség előnyei: a kétnyelvű gyermek jobb kreativitása, absztraháló és kommunikációs készsége, kognitív képességeinek könnyebb fejleszthetősége. Az iskola az Országos Német Önkormányzat intézménye. 80 férőhelyes szakkollégiumuk lehetőséget ad arra, hogy a távolabbi települések diákjait is fogadják.

Az intézményben folyó képzések:

- nyelvi előkészítő évfolyam (9. évfolyam);
- nemzetiségi hatosztályos gimnázium;
- nemzetiségi kétnyelvű négyosztályos gimnázium;
- nemzetiségi kétnyelvű szakközépiskola.

A gimnáziumban német nyelven oktatják a nemzetiségi német nyelv és irodalom, a történelem, az emberismeret, az etika, az ének-zene, a földrajz, a társadalomismeret, a bevezetés a filozófiába, a népismeret, a tánc és dráma, a mozgókép és médiaismeret tantárgyakat; a szakközépiskolában pedig a nemzetiségi német nyelv és irodalom, a történelem, az ének-zene, a földrajz, a népismeret és a marketing tantárgyakat. Ebben a munkában az iskola tanárai segítségére van három németországi vendégtanár is.

A soproni Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum) és Kollégium²⁰ 1993 óta folytat német nemzetiségi képzést is. Az iskolában 8 osztályos és 4 osztályos német nemzetiségi gimnáziumi osztály és német nemzetiségi nyelvi előkészítő osztály is működik (heti 21 németóra). Kollégiumi férőhely 120 tanuló számára biztosított. Az iskola fenntartója a Magyarországi Evangélikus Egyház. Németül oktatják többek között a német nyelv és irodalom, a történelem, a matematika, a fizika, a földrajz, az ének-zene, a nemzetiségi ismeret, a hittan, a testnevelés és a dráma tantárgyakat.

A veszprémi Lovassy László Gimnázium²¹ német nemzetiségi tagozatot működtet nyelvi előkészítővel (0. évfolyam). A Veszprém megyében található számos német nemzetiségi település lakossága nemzeti kultúrájának ápolása miatt a Magyarországi Németek Szövetsége kezdeményezte a tagozat létrehozását. A nemzetiségi tagozatra való jelentkezésnek nem feltétele a nemzetiségi származás. A diákok a német nyelv mellett német irodalmat is tanulnak, és német nyelven tanulják a történelmet is. Az itt tanulók megismerik a magyarországi német nemzetiség szokásait, kultúráját. Erre a heti egy tanóra mellett a nemzetiségi énekkar is kiváló alkalmat nyújt. Német vendégtanár is segíti a tanulók nyelvismeretének elmélyítését. A 2005/2006-os tanévtől a képzés kiegészült az idegen nyelvi előkészítő évfolyammal, melynek keretén belül a diákok magas óraszámban kapnak idegen nyelvi és informatikai képzést az első évben (is).

A zirci III. Béla Gimnáziumban²² 1998-ban indult a német nemzetiségi tagozat. Ez egy tanulócsoporthoz jelent tagozatonként, mely hatékony, tanulóközpontú, kiscsoportos nyelvtanulást, alapos nyelvi képzést tesz lehetővé. A magyarországi németiség kultúrájának, hagyományainak, történetének megismerése a német népismeret és énekórák keretében különös hangsúlyt kap. A nyelvi képzés heti hat órából áll. Közülük 5 német nyelv és irodalom, 1 német népismeret, ami a magyarországi németiség néprajzával, hagyományával foglalkozik. Német nyelven folyik továbbá a történelem tanítása heti három órában és az ének tanítása heti egy órában. A nemzetiségi tagozatra való jelentkezésnek nem feltétele a nemzetiségi származás.

8. Felsőoktatás, nemzetiségi pedagógusképzés

A nemzetiségi felsőoktatási intézményekbe jelentkező hallgatók létszáma egyre csökken, kevés a nemzetiségi származású jelentkező, nem elég erős a diákok identitása, kisebbségi nyelvtudása, kötődése a saját kisebbségi kultúrájához.

A többciklusú, lineáris felsőoktatási képzési szerkezet bevezetésének egyes szabályairól szóló kormányrendelet a nemzetiségi pedagógus szakokat szakiránnyá minősítette, ami sérti a kisebbségi érdekeket. Az országos kisebbségi önkormányzatok, köztük az MNOÖ a véleményezési jogukkal nem élhettek, mivel az említett jogszabály tervezetét részükre az Oktatási Minisztérium nem küldte meg.

Azzal, hogy a nemzetiségi óvodapedagógus, illetve a nemzetiségi tanítóképzés szakirányként van szabályozva, várhatólag jóval kevesebben jelentkeznek majd rájuk, mintha szakként lehetne felvenni őket. Továbbá, mivel a szakirányt a hallgatók az oktatás egy későbbi szakaszában veszik fel, a kétnyelvű képzés hatékonyságának terén is kimutatható a hátrány. Ezen túl, a jelenlegi szabályozás szerint a nemzetiségi pedagógusok oklevele felsőfokú C típusú nyelvvizsgálóval egyenértékű, s ha a szakirány csökkentett kreditarányából a nyelvi órák számának csökkentése is következik, úgy ez a szint – vélhetőleg – már nem biztosítható. A szakiránnyá minősítés finanszírozási hátrányt is jelent, ami hatással lesz a pedagógusképzésben elengedhetetlen gyakorlati képzésre is, illetve az egyébként is nehéz helyzetben lévő „kis” tanszékek megszüntetéséhez vezethet.

Az OM-delegáció a szakértői szintű megbeszéléseken ígéretet tett arra, hogy a szakirányi státuszából fakadó hátrányokat a felsőoktatási törvényben kompenzálni fogják (a nemzetiségi pedagógusképzésre a törvény tervezetében öt külön szabály is található).²³

Nemzetiségi pedagógusképzés a következő felsőoktatási intézményekben folyik:

- középiskolai, ill. felső tagozatos tanárok számára a budapesti (ELTE), a piliscsabai, a pécsi és a szegedi tudományegyetemen;
- alsó tagozatos tanítók számára a bajai, a budapesti (ELTE), az esztergomi, a szekszárdi és a váci főiskolán, ill. főiskolai karon;
- óvodapedagógusok számára a bajai, a soproni, a szekszárdi és a váci főiskolán, ill. főiskolai karon.

A képzések nemcsak nappali tagozaton érhetők el, léteznek kiegészítő képzési formák is pl. okleveles német nyelvtanárok számára.

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2001-es vizsgálata szerint a nemzetiségi pedagógushallgatók egyötöde nem szándékozik nemzeti-

ségi oktatási intézményben elhelyezkedni. A legmagasabb az óvodapedagógusok elkötelezettsége, 93,3%-uk szeretne nemzetiségi tanmenetű óvodában dolgozni. A tanítók 72,2%-a, a tanároknak azonban csak a fele (54,5%) tervezi, hogy nemzetiségi tanmenetű iskolában fog tanítani.

A nemzetiség-specifikus tantárgyak a tanítóképzésben – mely 1–6. osztályos diákok számára képez tanítókat – a következők: nemzetiségi nyelv tantárgy-pedagógiája, nemzetiségi ismeret (történelem), néprajz, nemzetiségi irodalom, gyermekirodalom, nemzetiségi nyelvű tantárgy-pedagógiák (éneke-zene, testnevelés, környezetismeret). Ezeket a diákok ráadásként tanulják a többi közös tantárgy mellett, mely jelentős többletmunkát jelent a többi hallgatóval szemben.

A felső tagozatos, ill. középiskolai szaktantárgyak oktatására nincsenek nemzetiségi nyelven is oktatni képes, képzett pedagógusok. Nem folyik olyan nemzetiségi tanárképzés, mely lehetővé tenné a közismereti tantárgyak nemzetiségi nyelven történő tanítását. Ennek nincs meg sem az intézményi, sem a módszertani háttere.

Az egyetemi szintű nyelvszakok és a német nemzetiségi szak között diszkrimináció jelentkezik. Az új követelményrendszer szerint ugyanis a modern nyelv szakokon tanár és bölcsész, illetve bölcsész; a német nemzetiségi szakon csak tanár végzettség szerezhető. Az egyetemi szintű német nemzetiségi szak a nemzetiségi pedagógusképzés mellett a nemzetiségi értelmiségképzésnek is fontos bázisa. Félő, hogy a fenti rendelkezés miatt kevesebb nemzetiségi származású fiatal választja azt.

A kisebbségi tanszékek ugyan a jelenlegi finanszírozási rendszerben magasabb normatívához jutnak, de mivel nincs meghatározva, hogy mire fordítható a különbözet, ezért a felsőoktatási intézmények gyakran nem a nemzetiségi felsőoktatási feladatok ellátására használják fel a pénzt. A többletforrást a tanszékeken folyó tudományos kutatómunkára és személyi jellegű kiadásokra (létszámbővítés) sem lehet felhasználni.²⁴

9. Összegzés

Az előbbieken ismertetett adatokból és az elvégzett vizsgálatokból kiderül, hogy Magyarországon a német kisebbség gyermekei egyetlen nevelési-oktatási szinten sem részesülhetnek anyanyelvű oktatásban, bár a törvényhozó erre az alapvető jogi lehetőségeket megteremtette. Kétnyelvű iskolák közül szerény számban választhatnak a kisebbségiek, de a nevelési-oktatási intézmények túlnyomó többsége még mindig a nyelvoktató formát kínálja, ami a megszerzett nyelvtudás szempontjából elfogadhatatlan. Kívánatos lenne a kétnyelvű nevelés-oktatás kínálatának bővítése, és a fokozatos áttérés az egynyelvű, német anyanyelvű oktatásra, ami erősíthetné a hazai németség identitását.

Jegyzetek

1. Köszönet Heves Ferencnek (Magyarországi Németek Országos Önkormányzata) a tanulmány lektorálásért.
2. Lásd a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2004-es beszámolóját (www.obh.hu).

3. Mayer, Éva (szerk.): *Kisebbségek Magyarországon 2002–2003*. Kormánybeszámoló. Budapest, 2004, 30–31. sz. mellékletek.
4. Lásd a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2002-es jelentését (www.obh.hu).
5. Lásd a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2002-es és 2003-as jelentését (www.obh.hu).
6. Lásd a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2003-as jelentését (www.obh.hu).
7. www.mnamk.hu.
8. www.dus.sulinet.hu.
9. www.dus.sulinet.hu.
10. A Budapesti Német Iskolában (Deutsche Schule Budapest DSB, Thomas Mann Gimnázium) (www.deutscheschule.hu), ill. a Budapesti Osztrák Iskolában (Österreichische Schule Budapest) (www.osztrak.sulinet.hu) egynyelvű német oktatás folyik. Ezen iskolák azonban magyar állampolgárok számára csupán tandíj fejében látogathatók. A német iskola integrált magyar–német iskola, az oktatás alapvetően német tantervek szerint német nyelven zajlik. Német és magyar tanárok tanítanak az intézményben. Az osztrák iskola reálgimnáziumként működik és osztrák érettségivel zárul, amely feljogosít az osztrák felsőoktatási intézményekben való továbbtanulásra. Az osztrák és magyar oktatási minisztériumok támogatásával működő magániskolában osztrák és magyar tanárok oktatnak.
11. www.nng.mcse.hu.
12. www.mechatronika.hu.
13. www.mnamk.hu.
14. www.tlgimi-gyonk.hu.
15. www.nagyiaszlo-komlo.sulinet.hu.
16. www.gimnazium.mezobereny.hu.
17. www.tmgmor.sulinet.hu.
18. www.leowey-pecs.sulinet.hu.
19. www.kulker-nemet.sulinet.hu.
20. www.bdeg.sopron.hu.
21. www.lovassy.hu.
22. www.bela-zirc.sulinet.hu.
23. Lásd a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2004-es beszámolóját (www.obh.hu).
24. Lásd a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2002-es beszámolóját (www.obh.hu).

Felhasznált irodalom

1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól.
- Kern, Rudolf (szerk.) 1995. *A magyarországi németek identitása európai látószögéből*. Stuttgart, Donauschwäbische Kulturstiftung des Landes Baden-Württemberg.
- Magyar Közlöny*, 2005. 77. sz.
- Mayer, Éva (szerk.) 2004. *Kisebbségek Magyarországon 2002–2003*. Kormánybeszámoló. Budapest.
- www.bdeg.sopron.hu
www.bela-zirc.sulinet.hu
www.dus.sulinet.hu
www.gimnazium.mezobereny.hu

www.kulker-nemet.sulinet.hu
www.ldu.hu
www.leowey-pecs.sulinet.hu
www.lovassy.hu
www.mechatronika.hu
www.mnamk.hu
www.nagylaszlo-komlo.sulinet.hu
www.nng.mcse.hu
www.obh.hu
www.tlgimi-gyonk.hu
www.tmgmor.sulinet.hu

ÉVA MÁRKUS

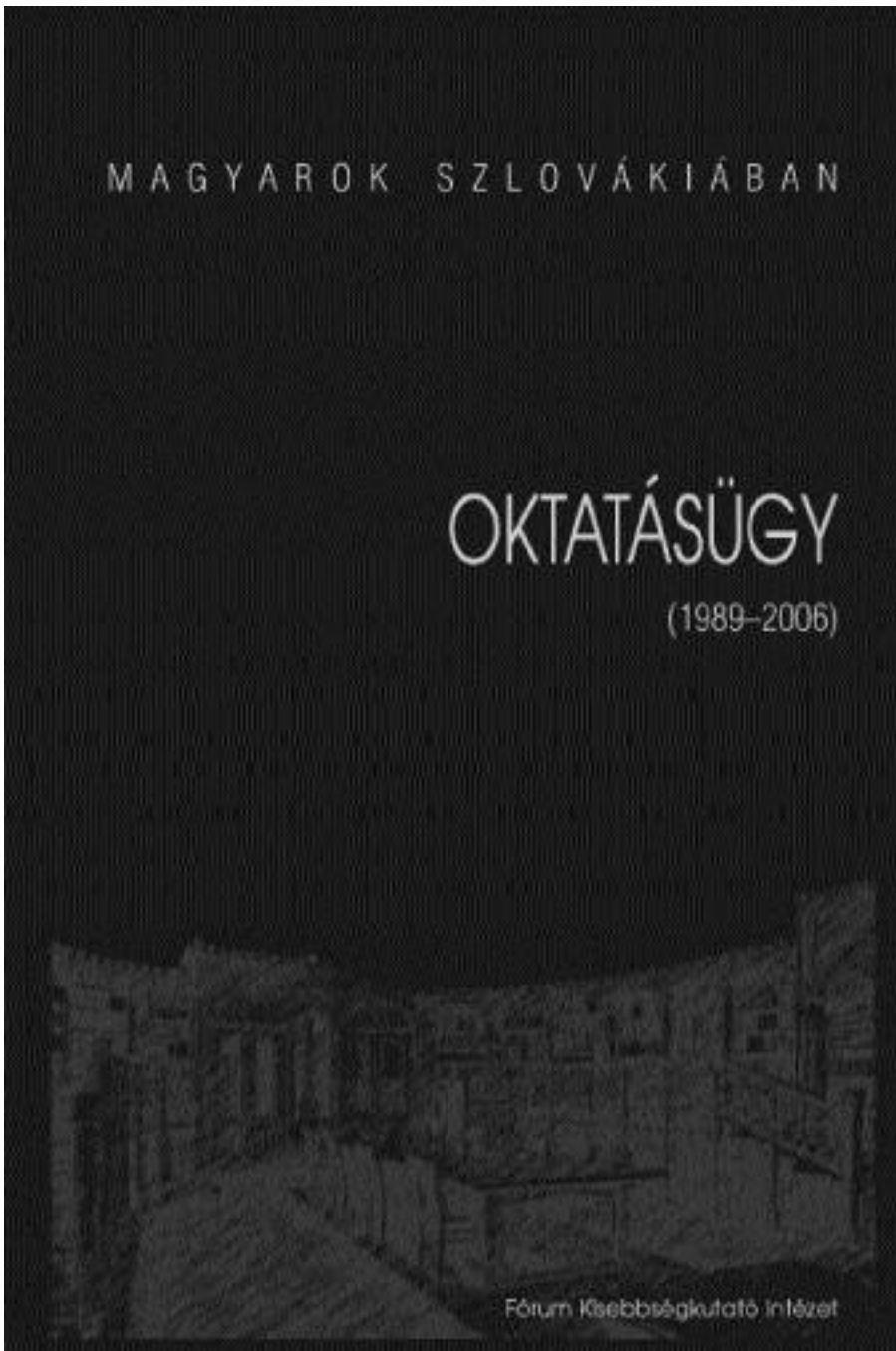
MINORITY EDUCATION – GERMANS LIVING IN HUNGARY

Right for minority education is one of the most important part of cultural autonomy pertaining to minorities. Preserving self-identity - language, traditions and other cultural values of a given community - is one of the basic preconditions of realizing minority educationpreserving self-identity. The role of the education is of key importance, because a child living in a less assimilated community is not able to succeed only with the archaic mother language „brought from home“ spoken in the family: acquiring language skills that fit for modern and European requirements and generally suitable for the modern society can be ensured only through school system training. The German language from 1945 exists practically exclusively as a school language, and/or a language of the older generation. The Germans in Hungary - often despite the good German skills - speak with each other in formal and informal situation Hungarian. It is a question if the school can take over the role of families in language socialiation. The German teachers in Hungary generally during the teaching breaks speak Hungarian with their students. From the introduced data and made examinations it is evident that in Hungary the children of the German minority can receive no education in their mother language, although the legislative body created possibilities for this basic right. From the bilingual schools the minorities can choose from a very few number, but the vast majority of educational institutions still offers the form of language teaching that is unacceptable from the point of view of achieved language skills. The widening of the palette of bilingual education would be desired, and the gradual transfer to a one-language, German mother language education that could strengthen identity of the German minority.

MAGYAROK SZLOVÁKIÁBAN

OKTATÁSÜGY

(1989–2006)

Fórum Kisebbségkutató Intézet